

2. Село Александровка Аккерманского уезда//Описание населенных пунктов Бессарабской губернии. Л. 116.
3. Осадчий Т. И. Указ. соч. С. 26.
4. Матейко К. І. Український народний одяг. К., 1977. С.; Николаева Т. Історія українського костюму. К., 1996. С. 135—136.
5. Миронов В. Розвиток українського народного костюму за радянського часу.//Народна творчість та етнографія. 1972. № 2. С. 19.
6. Николаева Т. Указ. соч. С. 100.
7. Осадчий Т. И. Указ. соч. С. 25.
8. Николаева Т. Указ. соч. С. 137.
9. Село Александровка Аккерманского уезда... Л. 116.
10. Миронов В. Указ. соч. С. 25.
11. Село Александровка Аккерманского уезда... Л. 116.
12. Село Александровка... Л. 116; Осадчий Т. И. Указ. соч. С. 19.
13. Державин Н. С. Болгарские колонии в России.//Сборник за народни умотворения и народописъ. Кн. XXIX. София, 1914. С. 88.
14. Миронов В. Указ. соч. С. 19, 21.

Н. О. ПЕТРОВА

МІЖЕТНІЧНІ ВЗАЄМОВПЛИВИ РОСІЙСЬКО- УКРАЇНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУДЖАКА В СЕРЕДИНІ — ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ ст. (за матеріалами етнографічних досліджень весільного фольклору)

Вивчення питань весільної обрядовості є однією з найбільш поширених тем етнографічних досліджень. Матеріалом для нашої роботи є спостереження, зроблені внаслідок роботи етнографічних експедицій ОДУ та обласного центру туризму та краєзнавства в 1995—1996 рр. в Білгород-Дністровському р-ні (с. Руська Іванівка) та Саратовському р-ні (с. Михайлівка) Одеської області¹.

Однією з особливостей півдня України, зокрема Буджака є те, що внаслідок заселення та господарського освоєння території сучасної України виникла значна кількість російських поселень (Руська Іванівка, заснована в 1812 році утеклими кріпаками та переселенцями з центральних губерній Росії), а також козацьких станиць (Михайлівка, заснована в 1824 році як станиця дунайського козацтва). Російське населення розвивалося на зазначеній території в постійному контакті з оточуючими їх українцями, а також іншими народами, що мешкають в цьому регіоні і це дуже яскраво відобразилося на формуванні специфіки обрядовості цього регіону, зокрема весільної.

Весільний обряд є дуже змістовним історико-етнографічним джерелом, можливості якого ще не вичерпані. Події та дії, пов'язані з заключенням шлюбу відомі під різними назвами: «шлюбні обряди», «весільний цикл», «весілля», «весільна обрядовість», «весільний обряд» т. ін.² Весільна обрядовість складається з взаємозв'язаних циклів: дошлюбного спілкування молоді, передвесільного циклу, власне весілля та післявесільного циклу обрядових дій.

В свою чергу кожен з цих циклів складається з ряду ритуалів та обрядових дій: сватання, договір, заручини, оглядини, запросини, дивич-вечір т. ін., деякі і досі зберігаються в весільній обрядовості населення Буджака.

В весільній обрядовості росіян-переселенців збереглися загальноросійські стародавні звичаї та обряди, але переважають риси південно-російської весільної обрядовості та досить чітко простежується вплив українського традиційного весільного обряду³. У весільній обрядовості збереглося чимало прадавніх язичницьких елементів, які часто вже втрапили свій первісний смисл, але народ їх дотримується за традицією, «бо так треба». Вважалося, що шлюб може бути щасливим тільки в тому випадку, коли молоді та їхня численна рідня виконають певні ритуали з походами, танцями, піснями, діями, примовками тощо. Прийоми цієї весільної магії збереглися до ХХ ст., багато з них присутні і в сучасному весіллі українського та російського населення Одещини, але з деякими регіональними особливостями.

В весільній обрядовості одне з найважливіших місць посідають пісні (фольклор): вони належать обряду та поза ним не виконуються⁴. Їх функція — обрядова, вони надають гласності (прилюдності) весіллю як побутовому юридичному акту. Своє призначення ці пісні поєднують з поетизацією традиційного ритуалу. Однією з особливостей весільних пісень є їх епічний та оповідний (розповідний) стиль.

Тексти пісень подаються зі збереженням специфіки вимовлення мешканців досліджуваних сел.

Респонденти згадують, що ще на вечорницях парубок з дівчиною домовлялися про одруження та про засилання «сватів» (старостів), але частіше таке траплялося в тому випадку, коли хлопець і дівчина належали до одного майнового стану. На вечорницях коли хлопця довго не було його обранка іноді співала пісню:

Ой ворот, ой ворот желтый цвет
Что ж тебе Ваня так долго нет

(рос)

Что же тебе млад Ваня так долго нет
 Уже тебе и Наташа пождала
 Послы посылать не смела } 2 р.
 Письмо написать не умела } 2 р.
 Пошла до брата — писаря } 2 р.
 Брата — писаря дома нет } 2 р.
 Поехал мой брат во город } 2 р.
 Покупочку покупати } 2 р.
 Молодой Наташечке дарувать.

Часто траплялося й так, що долю своїх дітей вирішували їх батьки. Вони наказували своєму сину, щоб він добре дивився, кого бере, щоб «майбутня дружина була працювита й чепурна», й чи не головне також, щоб «добре придане було за нею». В багатьох випадках траплялося й так, що молоді не знали один одного до весілля. В народній пісні співається:

Ой знаю, знаю кого кохаю (укр)
 Тільки не знаю — з ким жити маю

Серед нащадків росіян-переселенців досить поширена сумна пісня:

Позволь папа, позволь мама (рос)
 Пожениться на любой,
 А папаша не поверил.
 Что на свете есть любовь } 3 р.
 А на свете девок много
 Можно каждую любить } 3 р.
 Отвернулся сын — заплакал
 Остаюсь я холостым } 3 р.
 Прощай папа, прощай мама:
 Ухожу я в монастырь } 2 р.

В переважній більшості українських та російсько-українських сел Буджака необияке значення надавалося виготовленню обрядового печива: «дівчачого» караває — круглого великого хліба, прикрашеного фігурками з тіста, стричками, квітами т. ін., «лежня» — великого продовгуватого хліба з різноманітними прикрасами — він лежав перед молодими на весіллі, «шишок» — булок, які за формою нагадують соснові шишки. Виготовлення караває, лежня та шишок супроводжувалося обрядовими архаїчними діями та піснями, іноді й жартами. Цей каравайний ритуал притаманий як українцям, так і росіянам Буджака. Обряди, пов'язані з виготовленням весільного печива виконувались окремо в оселях «женіха» та «невести» («молодого» та «молодої»). Для цього запро-

шували жінок (частіше — родичок), які вже взяли шлюб та мали щасливу долю і обов'язково — дітей. Кількість жінок була парною, але в деяких випадках в останні роки цього не дотримуються. Коли коровай «сажали» в піч співали пісню:

Наша піч хохоче — караваю хоче (укр)

Наша піч усміхається — караваю сподівається

Напередодні весілля влаштовували дівич-вечір («девіш-нік», «квітки», «букети») — як символ прощання з самотнім життям парубка та дівчини. Робили це окремо в оселях «молодого» та «молодої», але потім парубок приходив до своєї обранки «вечерять» і саме тоді «вили гільцо» — найчастіше вишневу, або соснову гілку, прикрашену стрічками та колоссям — символами незайманості, краси та молодості. Протягом цього вечора виготовляли «квіти» або «букети», які потім, вже на весіллі бояри повинні були «викупити» у дружок. «Женіх» та «невеста» брали першу «квітку» та прикрашали нею гільце, а дружки співали:

Благослови Боже, благослови Боже (укр)

Отець і мати тоже

[імена молодих]

Гілочко сви(і)ват(и)ь

Обряди дівич-вечора («квітки», «букети» т. ін.) поширені на всій Україні, мають локальні назви: вінкоплетини (Західна Україна), головиця (Поділля), дівич-вечір (центральні райони), вечоринка, дивит-вечір (Запоріжжя). Цей звичай характерний перш за все для слов'янських народів⁵.

Напередодні весілля також відбувалися «запросини»: «невеста» с «дружками» йшла «скликати» гостей на весілля. На порозі, коли виходили з дому вони співали матері:

Кропи мати да свяченою водою (укр)

Виряжай мати у щасливу дорогу

Коли дружки йшли по вулиці то обов'язково співали, «щоб усі в селі знали що всіні «скликають» на весілля, бояри ж пісень не виконували, а тільки «ухкали».

Хмарка наступає } 2 р. (укр)

Дождік накрапає

А Наташа с дружечками

Як мак расцвітає

Ішли по селу тай промовляли:

Берегом-качки пливуть (укр)

За горою дружечкі ідуть

По каменому мості

До [ім'я] у гості.

Як заходили до двору запрошуваних на весілля співали:

Добрий вечер [день] дому [тому] (укр)

[А] хто в цьому дому:

І старому, й малому

Щей богу святому

Потім «говорили»:

Мама, папа пригласали, (укр)

Щоб ви були на «свадьбе»

Покидаючи оселю запрошених на весілля співали:

Были мы у хате } 2 р.

[В] Золотой комнате

Там нас пригласали

Медом частували.

Поверталися «додому»:

Готуйся куховарка (рос)

Готуйся, щоб [чтоб] была [була] рыбка жарена

Щоб были [були] огирочки зелененьки[е]

Бо йдуть дружечки молоденьки.

Іноді в оселі запрошених на весілля залишали «шишку» — цей звичай традиційний для українців і склався в російських селах Буджака мабуть під впливом української весільної обрядовості, оскільки для росіян властиво, що запрошує на весілля хто-небудь з близьких родичів.

Кульмінаційним моментом весільних обрядів було власне весілля, яке здебільшого відбувалося в неділю. Майже завжди вінчання та весілля відбувалися разом — одного дня — тобто поєднувалися церковний та народний, традиційний обряди заключення шлюбу. Майже з другої треті ХХ ст. обов'язковим стало реєструвати шлюб в органах місцевого самоврядування («примарії», або сільраді).

В день весілля «жених» зі своїми боярами та «нанашулем» (посажений батько) приїзджали до «невести». Бояри мали викупити «квітки» у дружок. «Квітки» дружки робили самі — це були вишиті «платочки» (кожна дружка сама «робила» свою «квітку»). «Викуплення» відбувалося досить цікаво: дружка клала на тарілку «квітку», на «квітку» — «шишку» та протягувала цю тарілку боярину співаючи:

[На тебе] Я ж тебе боярину (укр)

За твою шапочку сивеньку

За мою квіточку червоненьку.

Боярин повинен був покласти на тарілку гроші, звичайно це була символічна сума, яка не «влаштувала» дружку і вона продовжувала промовляти:

А я на це — тай не дивлюся } 2 р. (укр)

Я від цього — тай відвернуся

До стіни очима

До боярина плечима

Якщо ж боярин і другого разу давав мало грошей, то його починали «срамити»:

Було б тебе в бояры не ити-ти } 2 р. (рос)

Було б тебе грох молотити

Горох молотити — денег заробити

Денег заробити — дружки квитку выкупити.

Якщо ж бояри примусили дружок довго чекати на себе, то на їх адресу співали:

Де ж наші бояри забарились } 2 р. (укр)

Чи по сене волочились

Чи сено косили

Чи хлеба просили

Чи в соломе ночували

Миши вуси обгризали [пообгризами]

Коли молоді поверталися з церкви додому до молоді, дружки співали:

Вийди, вийди матінка (укр)

Не гайся свого дитяти[a]

Спитайся — де ж твоє дитятко бувало

Перед царським венцом шлюб брало.

Мати виходила та причитала:

Не впізнала й мати (укр)

Свого дитяти

За русими косачками

За дрібними сльозочками.

Коли вже прийшов час «сідати за стіл» гості промовляли:

Ой скіко ми будем стояти, ми (укр)

Сирую землю топтати, ми

Красними чобітками

Щей золотими каблучками.

За столом обов'язково «давали честь» «нанашулу» (посаженому батькові):

Над столом голуб літає } (укр)

Ой над столом голуб літає

Нанашула пригласає

Нанашулу-пану

Нанашулу-пану

Обідайте з нами

Не будь такий пишний

Як у саду вишня
А будь такий веселенький
Як у саду черешенька.

Таку ж пісню співали і на адресу «нанашки» (весільної матері, як правило — це жінка нанашула):

Над столом голуб літає } 2 р. (укр)

Нанашечку припрашає [приглашає]

Нанашечка-паня

Нанашечка-паня

Обідайте с нами

Не будьте така пишна

Як у саду вишня

А будь така веселесенька

Як у саду черешенька.

Нанашки також адресували таку пісню:

Десь у нас була вінчальная мати (укр)

Обіщала горілочки дати

А горілочка солоденька

На животік здоровенька.

Доки всі співали на честь нанашула та нанашки дружки мовчали, за це мовчання їх могли докорити:

Чому дружки не співаєте (укр)

Чом ви дружки не співаєте

Чи ви зуби з риби маєте?

Боїтесь заспівати

З риби зуби показати.

Дружки знаходили собі «причину» «срамити» бояр:

Ели бояри, ели — барана съели (рос)

На столе — ни косточки

Под столом — ни крошечки.

Бояри не давали себе образити, тай відповідали:

А дружки ели, полгоробчика съели (рос)

На столе все косточки

Под столом все крошечки.

Коли гостям вже кортіло потанцювати вони зверталися до «свата» (тільки він мав право вивести гостей з-за столу):

Ой, свато, най свато } 2 р. (укр)

Виведи нас із хати } 2 р.

На двір погуляти } 2 р.

Бояр повідать

Чи не криві, не горбаті

Чи уміють танцювати.

Коли всі гості починали «обдаровувати» молодих, близь-

ким родичам або хрещеним батькам замість дарунка давали караваї, решті гостей — шишки. При цьому казали:

Просим шишку приймать (рос)
И [та] молодых одарять
Не рублем-полтинником
А золотым гривенником
А там — чем Бог пошлет.

Наставав час, коли «невесту» забирали до оселі «жениха». Виносили «дівчачий» круглий коровай та дружки співали:

Прощай, прощай (Прощай, прощай)
подруженька подруженько
Бо мы уже идем Бо ми вже йдемо
И твое дивування Твое дивування
С собою берем З собою беремо)

Вона відповідала:

Ідіте подруженькі
Та й не сортеся [сваріться]
А как [як] вийдете за ворота — поділіться.

Усі присутні співали дуже сумну пісню притаману російському фольклору:

Вышла Лилия со двора
Сломала березочки вершок
Расти-расти береза
Расти-расти береза одна
Живи-живи мама без меня
Живи-живи мама без меня
Без красной девицы Лили [любое имя невесты].

До «свекрові» (матері жениха) «невеста» несла хліб. На порозі її питали:

З чим ти прийшла?

«Невеста» їй відповідала:

С хлебом-солью и с доброй волей (рос)
И с Вашим сыном.

Таким чином, обряди і обрядові пісні є невід'ємною частиною традиційної культури та завжди, виступають як одна з її етнічних характеристик. В нашому випадку на прикладі приведених весільних пісень ми можемо спостерігати ряд елементів, запозичених росіянами в українців, що їх оточували і яким чином на зазначеній території сформувався своєрідний локальний варіант пісенного (фольклорного) супроводження весілля. На наш погляд важливим є і той факт, що ці пісні в більшості випадків виконуються й досі, що свідчить про своєрідну стійкість традиційної культури.

ПРИМЕЧАНИЯ:

1. Матеріали польових досліджень села Руська Іванівка див.: Пригарин А. А., Ганчев А. И., Петрова Н. А., Петров А. Е. Быт и культура русского населения Степной Украины: с. Русская Ивановка Белгород-Днестровский район./Отв. ред. В. Н. Станко. Одесса, 1997. Вып. II. — 38 с., (3 илл.).

2. Лобачева Н. П. Что такое свадебный обряд? (опыт изучения содержания брачно-свадебной обрядности).//ЭО. 1995. № 4. С. 55—64.

3. Чижикова Л. Н. Свадебные обряды русского населения Украины.// Русский народный свадебный обряд. Л., 1978. С. 159—180; Она же. Русско-украинские этнокультурные связи в южных регионах Украины// Культурно-бытовые процессы на юге Украины. М., 1979. С. 12—74; Борисенко В. К. Весільні звичаї та обряди на Україні: історико-етнографічне дослідження. К., 1988. 192 с.

4. Русский фольклор. М., 1985. С. 151—166; Чижикова Л. Н. Свадебные обряды русского населения Украины. С. 159—180; Весілля. У двох книгах. К., 1970.

5. Борисенко В. К. Нова весільна обрядовість в сучасному селі (На матеріалах південно-східних районів України). К., 1979. С. 37.

В. Я. ДЫХАНОВ

ОСНОВНЫЕ ПРАЗДНИКИ КАЛЕНДАРНОГО ОБРЯДОВОГО КОМПЛЕКСА БОЛГАР И ГАГАУЗОВ УКРАИНЫ

1. Гергьовден (Идерлес) и Дмитровден (Касым): Генезис и семантика образов

Для рассмотрения проблем, связанных с традиционными праздниками болгар и гагаузов Украины необходимо ввести понятие календарного обрядового комплекса, который определяется как система календарных циклов, праздников, постов, ритуалов, обрядов и обычаев, среди которых выделяются наиболее значимые, структурообразующие праздники. Комплекс характеризуется устойчивой повторяемостью отдельных элементов обрядности и общим религиозным контекстом важнейших праздников. Использование понятия календарного обрядового комплекса в болгаристике и гагаузоведении прокладывает путь к решению некоторых проблем этногенеза и этнической истории этих народов в свете особенностей их мировоззрения и религиозной практики, а также к выявлению характера и направлений этнокультурных связей и контактов.

Поверхностного знакомства с традиционной календарной обрядностью гагаузов и болгар Украины, которые по боль-